

1. Otkud ja na grani

Knjiga koju čitalac drži u rukama nastala je da bi na najbolji način odgovorila svome naslovu. To treba shvatiti doslovno: metaforički frazem »i vrapci na grani« postojao je već neko vrijeme kao odabrani naslov prije nego što će biti popunjen odgovarajućim sadržajem, i prije nego što će taj sadržaj dobiti strukturu knjige koju sada ima.

Osnovni poticaj došao je iz teksta u kojem je jedan autor, u polemici vođenoj na stranama *Oslobođenja*, ustvrdio da »o diskriminatorском karakteru sadašnjeg ustavnog uređenja zemlje i diskriminirajućoj prirodi izbornog zakona pjevaju već i vrapci na grani«¹. U tačnost iskaza ne treba sumnjati: da Ustav Bosne i Hercegovine, uza sve nedostatke, još i institucionalizira neke oblike diskriminacije, postalo je opštepoznata stvar. No tako zaoštreno ukazivanje skreće pažnju na činjenicu da u našoj političkoj nauci i publicistici nema pokušaja da se predstavi geneza tog javnog osvještavanja. Drugim riječima, ako o nečemu pjevaju i vrapci na grani, u kojem je trenutku prvi vrabac o tome zapjevao? I od koga je pjesmu čuo, prije nego što će ona postati ptičji hit?

Bilo bi pogrešno, u rekonstrukciji tog procesa, uzeti sam čin donošenja Ustava 1995. godine za *terminus a quo*, pa onda tražiti ko je nakon toga prvi ukazao na njegov »diskriminatorски karakter«. Ustavni akti nikad nisu samo idejni projekti za političke zajednice kakve kolektivni subjekti žele da izgrade, već su — u većoj ili manjoj mjeri — uvijek još i izrazi postojećeg stanja koje treba da stabiliziraju. Tzv. Dejtonski ustav samo je jedan od aneksa mirovnog sporazuma kojim je u Bosni i Hercegovini okončan krvav sukob *sui generis*, s elementima agresije, građanskog i vjerskog rata. Tom ratnom stanju prethodilo je razdoblje od petnaest mjeseci u kojem je vlast vršila koalicija triju nacionalnih stranaka, a izborima na kojima su one pobijedile prethodila je opet godina dana u kojoj su se u bosanskom društvu i njegovom jugoslavenskom okruženju — na horizontu pluralizma čije uvođenje uzdrmana partijska država više nije mogla odgađati — artikulirale političke

¹ Enver KAZAZ, »Besmislene objede«, *Oslobođenje*, 11. novembar 2008, s. 11.

volje, osnivale stranke, definirali interesi i samouspostavljali kolektivni akteri »demokratizacije«.

U ozbiljnom istraživanju trebalo bi poći barem od 1989. godine, i izvršiti razložan inventar svih ideja, inicijativa, formuliranih zahtjeva, odluka i institucionalnih promjena što su, u sinergiji, *neizbježno* morale dovesti do ustavnog posvećenja diskriminacije 1995 (i, naravno, svih ostalih pravnopolitičkih disfunkcionalnosti bosanskohercegovačkog uređenja). A zatim razvidjeti ima li, u neopisivoj kakofoniji koja je zaštitni znak toga vremena, glasova koji su na takav ishod upozoravali — prije nego što je kojih dvadesetak godina kasnije, i isto toliko godina prekasno, njihova pjesmica postigla regionalnu popularnost šireći se po krošnjama.

Namjeravao sam, dakle, da pod naslovom »I vrapci na grani« objavim jedan obimniji rad u kojem bih izvršio opisanu rekonstrukciju. No vrlo brzo postao sam svjestan glavne teškoće takvog poduhvata: potkrepljivanje ključnih teza svelo bi se mahom na citiranje vlastitih tekstova nastalih u rasponu od nekih petnaest godina. A citiranje uvijek znači izbor nečega na štetu svega ostalog, te bih kao autor mogao zapasti u iskušenje da navodim samo one dijelove koji mi govore u prilog.

Način da se osjetno smanji mogućnost manipulacije (do koje može doći i nesvjesno!) jest da se svi ti tekstovi sakupe na jednom mjestu, i prenesu onako kako su objavljeni. I tako je obimniji rad postao knjiga, zadržavajući isti naslov.

U knjizi su sabrani uglavnom svi tekstovi koje sam napisao od 1988. do 2006. Izostavljeni su samo oni koji se ne uklapaju u najširi tematski okvir: demokratska tranzicija u Jugoslaviji, tragičan vid koji je ona poprimila u Bosni i Hercegovini i uređenje ove zemlje kao izraz civilizacijske regresije. Tekstovi su preneseni u cjelini; na nekoliko mjesta izbacio sam dijelove koji nisu ni od kakvog interesa za crvenu nit koju slijedim, i ta kraćenja su označena.

Tekstovi se donose hronološki, prema datumu pisanja koji se uglavnom poklapa sa datumom objavljivanja. Nekoliko puta, radi tematskog zaokruživanja, odustao sam od tog načela, i na to sam upozorio.

U pravilu, u nekoliko uvodnih rečenica objašnjavam povod i okolnosti nastanka svakog pojedinog članka, rada ili intervjua, a u svojevrsnom *post scriptumu* osvrćem se na njih iz sadašnje perspektive. Taj vezivni tekst, pisan u današnje vrijeme, otisnut je nešto krupnijim slo-

vima nego izvorni tekstovi iz ranijih godina, i opremljen je bilješkama označenim arapskim brojkama. Zvezdicom (*) su označene bilješke u kojima danas pojašnjavam ili komentiram pojedina mjesta u izvornim tekstovima, otisnutim sitnijim slovima. Ipak, od tog relativno jednostavnog sistema morao sam odstupiti dva ili tri puta: neki radovi uvršteni u ovu knjigu imali su veće ambicije, pa su u vrijeme objavljivanja i sami bili opremljeni bilješkama. U svakoj prilici upozoravam na to, kako ne bih zbunio čitaoca.

U nekoliko navrata vezivni tekst obimom je narastao do samostalnih poglavlja — tamo gdje sam se osvrtao na tuđe javne komentare nekih elemenata moje biografije ili pojedinih aspekata moga rada (a takvih komentara je, priznajem, u proteklim godinama bilo relativno malo).

Za kraj: živimo u postmodernom dobu, i historijat koji iznosim na stranicama koje slijede samo je jedno od mogućih kazivanja. I ne sumnjam da bi motivirani subjekti mogli prikazati isto razdoblje naše političke i socijalne povijesti sklapajući uvjerljivu pripovijest koja bi se od moje bitno razlikovala. Jedino što mogu da kažem, nakon što sam dobar dio profesionalnog života proveo baveći se čitanjem, pisanjem i popravljanjem drama i scenarija, jest da se ovdje ipak radi o falciji a ne o fikciji, i da laganu prednost imaju ona kazivanja koja je moguće dokumentirati.